

[213] De toevloed aan poorters in Veurne en Nieuwpoort, 1781-1782

In *Vraagwinkel*¹ werd een vraag gesteld naar het hoge aantal vreemdelingen dat in 1781-1782 poorter-keurbroeder van de stad en kasselrij Veurne geworden zou zijn. Arthur Merghelynck, de auteur van het postuum boek waarnaar hier (anoniem) verwezen werd, had dit opgemerkt, allicht toen hij voor zijn genealogische studies de registers verwerkte of liet verwerken².

Die vaststelling is correct. En zoals de vraagsteller vermoedde, houdt die toevloed inderdaad verband met de neutraliteit van de Oostenrijkse Nederlanden in die periode. Maar in dit verhaal vormt Veurne eigenlijk maar een tussenstap. Uiteindelijk draait het vooral rond Nieuwpoort, de haven in het Veurnse hinterland, die een zelfstandige stad was en net als Oostende in die jaren een enorme aangroei van internationale handelaren moest verwerken³.

De neutrale havensteden Nieuwpoort en Oostende

Aanleiding tot dit alles was de oorlog tussen Engeland en zijn opstandige kolonies van Noord-Amerika, die hun onafhankelijkheid uitgeroepen hadden en de Verenigde Staten van Amerika zouden worden. De Amerikanen werden bijgestaan door Frankrijk en Spanje, die de oorlog verklaard hadden aan Engeland. De oorlog brak uit in maart 1778 en duurde tot januari 1783. De Zuidelijke Nederlanden behoorden toen evenwel toe aan de Oostenrijks-Habsburgse monarchie, die buiten het krijgsgewoel bleef. En dit verklaart de plotse populariteit van Nieuwpoort en Oostende. Schippers van de oorlog[214]voerende landen kwamen naar de Vlaamse havensteden om onder Oostenrijkse, neutrale, vlag op zee niet door de vijandelijke vloot opgebracht te worden⁴.

Omwille van de ligging van beide belangrijke havensteden zou Nieuwpoort vooral uitgeweken Duinkerke visserij firma's aangetrokken hebben. *Op den 16 8bre 1778 zijn alhier kommen vaeren alle de Duijnkische chaloupen en scheepen*, aangelokt door de *vrije keijzerlijke zee brieven, om te konnen vaeren waer het hun liefde*, schrijft J.B. Rybens in zijn Nieuwpoortse kroniek⁵. Het gevolg was dat de IJzerstad in 1779 al beschouwd werd als de eerste vissershaven van het land⁶. Maar ook Vlaamse firma's zelf breidden uit en kochten tientallen schepen in het buitenland aan, zodat de handelsvloot enorm toenam en de actieve handel gestimuleerd werd.

¹ Biekorf, 110 (2010), p. 255-256, cfr. A. MERGHELYNCK, *Les étrangers en West-Flandre dans le Tournaisis et la Châtellenie d'Ath (Tablettes des Flandres, Recueil 6)*, Brugge, 1956.

² A. MERGHELYNCK, *Vade-mecum pratique et utile de connaissances historiques...*, Doornik, 1896-1897, p. 69-70, nr. 15, dl. II. In *Les étrangers* (vorige noot) heeft hij het zowel over *Poorterieboeken* als over *Ceurbroederboeken*, waar dit door de fusie van stad en kasselrij uiteraard eenzelfde reeks boeken betreft.

³ De gegevens inzake Nieuwpoortse nieuwe poorters werden aangeleverd door J. Stekelorum; de verdere bespreking is van J. Van Acker.

⁴ J. DE SMET, 'Nieuwpoort in de moderne Tijd', in: *Bachten de Kupe*, 5 (1963), p. 109; R. DUMON, *De geschiedenis van Nieuwpoort*, Langemark, 1989, p. 441 (zie ook p. 447-448); vgl. met D. FARASYN, 1769-1794. *De 18de eeuwse bloeiperiode van Oostende*, Oostende, 1998, p. 99-121.

⁵ J.-B. RYBENS, Th. DE ROO, *Beschryving der stad ende haven van Nieuport in het Graefschap Vlaenderen, benevens alle de merkwaardigheden er in begrepen, voorgevallen zoo binnen deze stad als in de omliggende plaetsen enden landen, 1770-1876*, Nieuwpoort, 1966, dl. 1, p. 28.

⁶ D. FARASYN, 1769-1794, p. 99.

Eind december 1780 werden ook de Verenigde Provinciën in de zeeoorlog betrokken, en toen bleven rond het Kanaal alleen de Vlaamse zeehavens Nieuwpoort en Oostende als ‘neutrale’ havens voor de oorlogvoerende partijen over⁷. Daarbij genoot Oostende de voorkeur, omdat Nieuwpoort geen havenkom bezat en de handelshaven er bij laag tij onbruikbaar was⁸. Toen keizer Jozef II op 11 mei 1781 de haven en de firma’s van de IJzerhaven bezocht, werd de toestand dan ook onder zijn aandacht gebracht⁹. Er werden daarop wel aanpassingsplannen uitgewerkt, maar vooral voor Oostende waren er diverse voorstellen om de havenaccommodaties te verbeteren... die ook pas voltooid werden toen de vijandelijkheden al afgelopen waren.

In Oostende, dat o.m. door D. Farasyn bestudeerd werd, bekwamen tussen 1 januari 1781 en april 1782 niet minder dan 957 vreemdelingen het poortersrecht. [215] Het is bekend dat dit heel wat druk op de woon- en werkruimte legde, maar er ook voor zorgde dat er in de stad voor het eerst een drukker actief werd¹⁰. Mutatis mutandis zal hetzelfde zich voorgedaan hebben in Nieuwpoort, ook al liep het aantal er niet zo hoog op als in Oostende. Rybens verhaalt hoe de toevloed voor *grote neeringe voor alle werklieden* en grote welstand zorgde: *Het was plesier, ider leefde wildig en was content, maer het was soo niet als tot Ostende, het was aldaer al te veel*¹¹. De toevloed van nieuwe zeekapiteins en vaarlieden zorgde er volgens R. Dumon wel voor dat “nagenoeg heel de Duinkerke vloot” zich in Nieuwpoort inschreef¹².

Het is hierbij opmerkelijk dat de historiografie van de Duinkerke haven zelf het belang van de Amerikaanse Vrijheidsoorlog soms nauwelijks vermeldt of erg laag inschat. In sommige studies is zelfs sprake van een continue toenemende tonnage van 1781 over 1782 tot 1783¹³. Blijkbaar werd de terugval in de civiele scheepvaart meer dan gecompenseerd door een toegenomen militaire bedrijvigheid in het algemeen en van de *corsaires* tegen de Engelsen in het bijzonder; deze Franse havenstad was hiertoe immers uitzonderlijk geprivilegieerd¹⁴. De aandacht gaat er in de historische studies veeleer naar de positieve gevolgen van de afschaffing van de beperkende maatregelen voor de haven in de Vrede van Utrecht (1713), of

⁷ Al was niet alle beweging in de havens van civiele aard: zie A. DE DORLODOT, ‘Les ports d’Ostende et de Nieuport et les fournitures d’armes aux insurgents américains, 1774-1782’, in: *Academie van Marine in België. Mededelingen*, VII, Brussel, 1953, p. 141-156.

⁸ Vgl. met de eigentijdse beschrijvingen in A.-P. DAMIENS DE GOMICOURT, *Le voyageur dans les Pays-Bas Autrichiens ou Lettres sur l’état actuel de ces pays*, dl. 5/1, Amsterdam, 1783, p. 342-343, of *Controverse sur la liberté de l’Escaut et Les effets qui en résultent, entre Mr. R. ** et Mr. De **, Londen, 1781, p. 52.

⁹ Zie E. HUBERT, *Le voyage de Joseph II au Pays Bas (1781)*, Brussel, 1900; A.M. REINQUIN, G. VAN BOCKSTAELE, M. WYNANTS, *De reis van Jozef II door de Oostenrijkse Nederlanden in 1781*, tent.cat., Brussel, 1987.

¹⁰ A. VIAENE, ‘Oostendse drukpers. Bibliografie van de stadsdrukker Bernard Bricx, 1790-1813’, in: *Biekorf*, 65 (1964), p. 225-226. De gegevens van A. Viaene krijgen in het licht van de kortstondige internationale bloei van de havenstad een nieuwe betekenis.

¹¹ J.-B. RYBENS, Th. DE ROO, *Beschrijving der stad ende haven van Nieuport*, dl. 1, p. 28 en 31.

¹² R. DUMON, *De geschiedenis van Nieuwpoort*, p. 441.

¹³ A. CABANTOUS (red.), *Histoire de Dunkerque*, Toulouse, 1983, p. 84 (haventrafiëk), 91 (demografie).

¹⁴ P. VILLIERS, *Les corsaires: des origines au traité de Paris du 16 avril 1856*, Parijs, 2007, p. 112, 122-123.

door de Vrede van Versailles na de Frans-Engelse strijd en de Amerikaanse Onafhankelijkheidsoorlog¹⁵.

Toch laten ook Duinkerke bronnen zien dat er wel degelijk sprake was van een tijdelijke implosie van de handels- en vissersvloot door de Amerikaanse Vrijheidsoorlog. Vooral de handelsactiviteiten verplaatsten zich naar Oostende, terwijl Nieuwpoort dan de vissers mocht ontvangen¹⁶. Er heeft zich dus wel degelijk een grote emigratie voorgedaan van de Franse havenstad, die in het [216] Franse koninkrijk de gunstigste ligging aan de grens met de Oostenrijkse Nederlanden had, naar onze neutrale gebieden. Méér dan de helft van die uitwijkelingen beoefende een beroep dat met de zee verband houdt (matrozen en vissers, maar ook b.v. touwslagers); 60 % hiervan trok naar Oostende, 12 % naar Nieuwpoort en 25 % naar Brugge¹⁷. Want ook die laatste stad kende vanaf 1779 een grote aanwas van kooplui uit de oorlogvoerende gebieden. Y. Vanden Berghe publiceerde in dit verband cijfers die wijzen op een piek in zeeschepen die naar Brugge kwamen, maar die vormen toch maar een fractie (iets meer dan een tiende) van wat voor Oostende genoteerd moet worden¹⁸.

Nieuwe poorters in Nieuwpoort

Doordat de afdeling Veurne-Westkust van de Vlaamse Vereniging voor Familiekunde momenteel de uitgave afrondt van de poortersboeken van Nieuwpoort, is het mogelijk de toestand in Nieuwpoort cijfermatig te benaderen. In bijgaande tabel zijn de aantallen nieuwe poorters samengebracht voor de jaren net voor en na de periode die ons aanbelangen. Ze wijzen duidelijk op een echte hausse in 1781-1782.

1777	9
1778	43
1779	18
1780	29
1781	129
1782	411
1783	44
1784	21
1785	3

Verdere analyse laat toe dit te verfijnen en maakt duidelijk dat het zeker niet alleen Duinkerkenaars waren die naar Nieuwpoort trokken. In 1781 kwamen uit heel Frankrijk 56

¹⁵ Zie o.m. L.LEMAIRE, *Histoire de Dunkerque des origines à 1900*, Duinkerke, 1927, p. 301-304 ; Ch. PFISTER-LANGANAY, *Ports, navires et négociants à Dunkerque, 1662-1792*, Duinkerke, 1985; A. CABANTOUS, *La mer et les hommes: pêcheurs et matelots dunkerquois de Louis XIV à la Révolution*, Duinkerke, 1980.

¹⁶ Ook de Nieuwpoortse kroniekschrijver Rybens heeft het over de *Duinkerksche* visscherie die na het beëindigen van de vijandelijkheden weer naar Duinkerke trok: J.-B. RYBENS, Th. DE ROO, *Beschrijving der stad ende haven van Nieuport*, dl. 1, p. 32.

¹⁷ A. CABANTOUS, 'Mutations économiques et sociales de Dunkerque pendant la guerre d'Amérique', in: *Revue du Nord*, 246 (1980), p. 579-589 ; A. LEYSENS, *Elites municipales, corporations et pouvoirs à Dunkerque au XVIIIe siècle*, onuitg. doct. verh., Rijsel, 2006, dl. 1, p. 437; een synthese van de Duinkerke haven in die periode in *Ibidem*, p. 24-28.

¹⁸ Geciteerd in combinatie met een literair getuigenis door A. V[IAENE], 'Brugge en "den Amerikaenschen Oorlog"'. Navigatie en negotie in 1770-1784', in *Biekorf*, 76 (1975-1976), p. 185.

poorters, dit is niet eens de helft van het totaal. Het groot **[217]**ste deel hiervan, 37 inschrijvingen, kwam dan wel uit Duinkerke (naast 6 uit Dieppe en verder andere havens, zoals Honfleur, Le Tréport, Oye of St.-Valery-sur-Somme), wat voor 1781 een resultaat van 29 % in het totaal oplevert. Datzelfde jaar waren er ook 23 inwijkelingen uit Engeland en 21 uit de Verenigde Provinciën.

In 1782 kwam de helft van de inschrijvingen uit Engeland (204, waarvan 27 uit Guernsey), naast slechts 48 uit Frankrijk en 27 uit de Verenigde Provinciën. Die inschrijvingen uit Engeland duurden verder tot januari 1783, het einde van de vijandelijkheden, en vielen daarna omzeggens volledig stil. In 1782 waren er ook 6 inschrijvingen van nieuwe poorters uit de prille Verenigde Staten (telkens 2 uit Boston en Philadelphia en 1 uit New York en Lynn). Daarnaast werden in 1781-1782 samen nog 29 nieuwe poorters uit Ierland, 16 uit Duitse gebieden, telkens 14 uit Noorwegen en uit Schotland en 5 uit Zweden aanvaard. De Fransen, en Duinkerke in het bijzonder, vormden in 1781-1782 dus zeker niet de hoofdmoot aan nieuwe Nieuwpoortse poorters.

Na het beëindigen van de vijandelijkheden kende de interesse voor het Nieuwpoortse poorterschap meteen een opvallende terugslag. Zoals de Duinkerke *Chambre de Commerce* al in 1782 voorspeld had¹⁹, trokken de meeste Franse schepen begin 1783 naar huis terug, en ongetwijfeld geldt dit ook voor de schepen van de andere naties. Dit moet uiteraard geleid hebben tot een massale vervreemding van poorters, maar dit werd niet in de poorterregisters opgenomen. Wel werd die ontvreemding allicht automatisch toegepast, omdat de Nieuwpoortse gehomologeerde kostuimen voorschreven dat het poorterschap verviel voor wie langdurig buiten de stad woonde en niet als buitenpoorter een pandhuis in de stad gesteld had²⁰. Toch zouden er ook een aantal inwijkelingen in Nieuwpoort gebleven zijn²¹.

Uit dit alles komt een opvallende, maar zeer incidentele, link naar voren van het succes van het poorterschap met de interesse voor de haven²². Dat was **[218]** trouwens niet nieuw. Ook in 1666, 1672-1673 en 1688-1689 waren kortstondig een meer dan gemiddeld aantal kandidaat-poorters in de stad opgedaagd²³. De magistraten begrepen zelf ook wel dat dit gebeurde omwille van de zeebrieven, de toelating om als Nieuwpoortse schipper het ruime sop te kiezen, die natuurlijk aan poorters voorbehouden was. En blijkbaar volstond de klassieke waarborg van een pandhuis niet meer. Om misbruiken tegen te gaan, bepaalden de burgemeesters en schepenen in 1688 dat *de zeevaerende lieden te coopvaerdie* die als poorter aanvaard wilden worden, voortaan met hun gezin in de stad moesten wonen. Ook bij de *zeevaerende lieden die willen vaeren ten versschen vissche* moesten de gezinnen van de stuurman en de matrozen in Nieuwpoort zelf wonen. Beide categorieën moesten zich ontpoorteren en hun zeebrieven terug geven - op straf van 100 gulden boete - als zij Nieuwpoort weer zouden verlaten. De wet verwees hierbij expliciet naar een gelijkaardige

¹⁹ A. LEYSENS, *Elites municipales*, p. 437.

²⁰ L. GILLIODTS-VAN SEVEREN (ed.), *Coûtumes des Pays et Comté de Flandre, Quartier de Furnes*, dl. 5, *Coutumes de la ville et du port de Nieuport*, Brussel, 1901, p. 44-45, rubr. II, art. 4.

²¹ J.-B. RYBENS, Th. DE ROO, *Beschryving der stad ende haven van Nieuport*, dl. 1, p. 32: *niet tegenstaende was onse visscherie grootelijks vermeerderd*.

²² Het is ongetwijfeld hierdoor dat L. Van Werveke bij zijn inventarisatie van het Oud Stadsarchief foutief een aantal zeebrieven onder de titel poorterschap rangschikte: L.M. VAN WERVEKE, *Stad Nieuwpoort, Inventaris van het archief van het oud regime*, s.l., 1937, nrs. 177-180.

²³ De aanleiding of oorzaak hiertoe dient verder onderzocht te worden. Een verband met het opdringen van de Franse troepen van Lodewijk XIV, waardoor een aantal andere havensteden Frans werden, lijkt wel voor de hand te liggen.

ordonnantie van 3 april 1672 en naar de voorwaarden die men opgelegd had bij het verlenen van het poorterschap aan ene Pieter Pietersen, ook in 1672, beide beslissingen *staende inden poorteryeboeck*. Bij die laatste inpoortering was inderdaad ingeschreven dat Pietersen een boete van 1000 gulden (!) zou oplopen als hij zijn vis elders dan in Nieuwpoort zou verkopen²⁴. Dit precedent werd blijkbaar hiermee veralgemeend.

Het Nieuwpoortse poorterschap was dus (slechts) in bepaalde perioden opvallend gegeerd. Om misbruiken te vermijden moest volgens de magistraat dan wat staan tegenover het verkrijgen van het poortersstatuut en het recht op zeebrieven: een vast verblijf in de stad met heel het gezin, de verplichting in Nieuwpoort aan te meren, een voorrangsregel voor de stedelingen bij het verwerven van de lading of de visvangst...

[219]

Tussenstop Veurne

Het is opvallend dat veel geïnteresseerden voor het poorterschap van Nieuwpoort daarvoor een soort opstapje via Veurne namen. Dit werkte als volgt²⁵. In Veurne lieten ze zich inschrijven als poorter-keurbroeder. Ze deden daartoe soms afstand van hun vroegere poorterschap, al dan niet met de ontpoorteringsakte in de hand, maar meestal verklaarden ze op hun eed niet af te weten van enige civiliteit van één of andere stad of regio. Doorgaans verbleven ze - volgens de inpoorteringsakte toch - op dat ogenblik in de stad. Zo bood zich op 27 mei 1782 ene sieur Niclais Kelly aan, fs. Miles en geboortig van Dublin in Ierland, *woonende op het sas van Slijckes bij Oostende ende sig heden vyndende binnen dese stad*. Soms gebeurde dit per procuratie, zoals op 19 juni van datzelfde jaar, toen het poorter-keurbroederschap bekomen werd na een procuratie, voor twee notarissen in Bordeaux verleend aan ambtsgenoten in Veurne²⁶. Nadat het verplicht werd om schriftelijk het Veurnse statuut aan te vragen (waarover verder), werd - zoals bij Joannes Baptiste Pieter de Quidt uit Duinkerke op 12 december 1781 - de aanvraag aanvaard *uijt crachte van het consent gedreghen by appostille op requeste*. De nieuwe poorter-keurbroeder ontving daarop een akte of uittreksel als bewijskrachtig stuk, wat nauwgezet in de marge opgetekend werd. Ook indien hij, bij voorbeeld door verlies, een dubbel nodig had, werd dit opnieuw aangetekend. Van de inpoortering van Duinkerkenaar Antonius Etienne op 08 oktober 1779 werd zelfs tot vier maal toe een attest afgeleverd²⁷. Wanneer de poorter-keurbroeder dan afstand deed van zijn Veurnse statuut - en dat gebeurde wel vaker per procuratie, werd bepaald dat hij binnen de zes

²⁴ *Ordonnantie ghemaect by burghmeesters ende schepenen der stede ende port van Nieuport op den 28 september 1688, nopende t'anveerden vander poorterye vanden zee vaerende lieden, ende het verleen van de zeebrieven*, opgenomen in BRUGGE, RIJKSARCHIEF, *Oud Stadsarchief Nieuwpoort*, nr. 170 (poortersboek 1642-1734, ad datum). Andere bepalingen van deze ordonnantie behelzen o.m. dat de vaartuigen in Nieuwpoort moeten aanmeren, regels inzake eigenaars van *schepen ligghende in vremde provincien als te Calis, Dunckercke, Hollant, Zeelant ende tgheheel noort, metgaeders Douvers ende voorts noort naer Schotlant*, enz.

²⁵ Voor de gegevens inzake Nieuwpoort wordt verwezen naar de uitgave van de poorters in voorbereiding. Voor de poorters-keurbroeders van Veurne, zie (ondanks de misleidende titel) J. CAILLIAU (ed.), *Poortersboek van Veurne*, Koksijde, 1989 (alfabetisch). Voor deze (chronologische) bijdrage werden ook de originelen geraadpleegd: VEURNE, STADSARCHIEF, *Oud Archief*, nrs. 269-270.

²⁶ Ook hier kan invloed van Duinkerke aangewezen worden; de beide steden hadden immers duidelijke relaties: zie o.m. B. ALLAIRE, Ch. PFISTER-LANGANAY, 'Documents bordelais et commerce dunkerquoise (1699-1790)', in: *Revue Historique de Dunkerque et du Littoral*, 43 (2010).

²⁷ Eerste akte ongedateerd (eigentijds?); *duplicata* op 14.11.1780; *triplicata* op 01.02.1782, en *quadruplicata* op 11.02.1782.

weken een *acte synder aenverdinghe der civiliteyt van* (bij voorbeeld) *der stede ende port van tgeseyde Nieuport* moest bezorgen *op pene van nulliteijt*. Als die akte bekomen was, werd dit in de marge van de uitpoorteringsakte in het poortersboek toegevoegd.

[220] Het is zonder meer duidelijk én opmerkelijk dat de ontpoorteringen vooral het aanvaarden van het poorterschap van Nieuwpoort op het oog hadden. Zo telden we in april 1782 dertien ontpoorteringen, waarvan telkens één voor de stad Ieper, het Brugse Vrije en de stad en kasselrij Sint-Winnoksbergen, maar de tien overigen voor het poorterschap van Nieuwpoort. Die laatsten hadden allen nog maar pas het poorter-keurbroederschap van Veurne verworven. In oktober 1780 verzaakten in totaal zeven nieuwe poorters-keurbroeders aan hun pas verworven statuut, steeds om poorter van Nieuwpoort te worden.

Veel van die nieuwe poorters-keurbroeders van Veurne in 1781-1782 blijken zo goed als nooit in Veurne verbleven te hebben, maar vroegen onmiddellijk met dit statuut op zak het poorterschap van Nieuwpoort aan. Enkele frappante voorbeelden illustreren dit duidelijk.

* Louis Allemes, fs. Pieter, geboortig van Duinkerke, werd op 28 december 1780 aanvaard als poorter-keurbroeder van Veurne. Nog diezelfde dag deed hij weer afstand van dit statuut om poorter van Nieuwpoort te worden, waar hij daags nadien ingeschreven werd.

* Gunder Arlhander of Arthander, fs. Andries, was geboren in Bergen in Noorwegen. Op 10 januari 1781 werd hij poorter-keurbroeder van Veurne, en twee dagen later werd hij hieruit ontslagen om diezelfde dag poorter van Nieuwpoort te worden. Net hetzelfde gebeurde met Cornelis Dalman of Daelman, fs. Johannes en geboortig van Leerdam in Zuid-Holland.

* Guillaume Boone, fs. Charles, was geboren in Roosendaal in Holland, en bekwam op 12 februari 1781 het poorter-keurbroederschap van Veurne, waaruit hij onmiddellijk weer ontslagen werd om daags nadien in de poortersboeken van Nieuwpoort ingeschreven te worden.

* Op 26 oktober 1781 werd Joannes Doens, fs. Joannes en geboren in Duinkerke, ingeschreven én uitgeschreven te Veurne én geregistreerd te Nieuwpoort.

* Met Nicolas Anicotte, fs. Louis, en Pieter of Jozef Pieter Bommelaere, fs. Mattheus, krijgen we een gelijkaardig verhaal. Beiden waren geboortig van Duinkerke, werden op 2 mei 1781 poorter-keurbroeder van Veurne en lieten zich diezelfde dag al weer uitschrijven om poorter van Nieuwpoort te worden, waar zij één dag later geregistreerd werden.

Dit lijstje kan gemakkelijk uitgebreid worden met tientallen andere voorbeelden. Lieden van allerlei herkomst werden poorter-keurbroeder van de stad en kasselrij Veurne en zo goed als onmiddellijk verzaakten zij weer aan dat statuut om poorter van Nieuwpoort te worden. Van de zeven reeds aangehaalde **[221]** verzakingen in oktober 1780, bij voorbeeld, deden twee dit de dag zelf van hun aanvaarding in Veurne, één daags erna, en de vier anderen nauwelijks twee dagen later. Volgens de aantekening in de marge van de originele poortersboeken in Veurne bezorgden zij telkens hun inschrijvingsakte van Nieuwpoort om dit te bevestigen²⁸.

Niet alle inpoorteringen en vervreemdingen volgden zo snel op elkaar. Schipper Laureins de Laire of de Laar, fs. Johannes, geboren in Duinkerke, werd op 20 februari 1781 poorter-keurbroeder van Veurne, maar werd pas op 2 mei ontslagen uit Veurne, om daags nadien in Nieuwpoort als poorter ingeschreven te worden. Pieter Joannes Fontejne, fs. Josephus en ook

²⁸ Het verlet van één tot nauwelijks enkele dagen tussen het verzaken aan het ene statuut en de inschrijving in een ander, lijkt wel normaal te zijn. Zo deed - omgekeerd - Johannes Franciscus Butaye, geboortig van Boezinge maar wonend te Stavele, op 4 september 1781 afstand van zijn poorterschap van Nieuwpoort en werd hij daags nadien als poorter-keurbroeder van Veurne ingeschreven.

geboortig uit Duinkerke, werd in Veurne ingeschreven op 20 februari 1782. Pas op 2 april werd hij uit het Veurnse statuut ontslagen en in het poorterschap van Nieuwpoort opgenomen. Maar doorgaans volgden de Veurnse en Nieuwpoortse inschrijvingen elkaar erg snel op.

Het is daarmee duidelijk dat een groot aantal schijnbaar geïnteresseerden in het statuut van poorter-keurbroeder van Veurne dus eigenlijk uit was op een andere finaliteit. Dat verklaart waarom Veurne zo sterk eenzelfde evolutie kende inzake het aantal inschrijvingen als Nieuwpoort. De gegevens, gegroepeerd per maand, geven volgend beeld²⁹.

	jan	feb	maa	apr	mei	jun	jul	aug	sept	okt	nov	dec	totaal
1777	6	6	5	6	7	5	2	2	2	5	2	2	50
1778	5	2	5	5	4	3	7	5	4	6	5	7	58
1779	7	7	7	18	5	6	6	5	8	7	1	2	79
1780	6	10	23	15	12	13	16	13	11	27	15	11	172
1781	23	37	31	23	28	15	14	10	22	31	33	37	304
1782	36	50	46	40	57	55	98	24	39	24	28	26	523
1783	26	9	6	3	4	3	7	1	9	1	4	4	77

[222] Zoals in Nieuwpoort blijken heel wat van de inwijkelingen uit Frankrijk en meer bepaald uit Duinkerke te komen. Zo werden in maart 1780 in totaal 23 nieuwe poorters-keurbroeders ingeschreven, waarvan ruim de helft, 12, van Duinkerke afkomstig waren. De andere plaatsen van herkomst (Koksijde, Beveren, Sint-Rijkers, Reningelst, Moorslede, Leffinge, Wormhout, Looberghe, Havre de Grace, Calais en Rochelle) leverden telkens één nieuwe poorter-keurbroeder op.

Met het stilvallen van de Brits-Amerikaanse vijandelijkheden begin 1783 viel het aantal nieuwe poorters(-keurbroeders) voor Veurne en Nieuwpoort drastisch naar omlaag. Toch bleven zich soms zo'n gevallen voordoen, zoals Alexander (de) Galle, fs. Frans en geboren in Toulon, die poorter-keurbroeder van Veurne werd op 5 november 1783, aan dit statuut verzaakte op 21 november, en een dag later als poorter van Nieuwpoort ingeschreven werd.

De cijfers van de nieuwe poorters van Veurne liggen een stuk hoger dan die van Nieuwpoort. Vanwaar dit verschil? Het lijkt niet aannemelijk dat de registratie in Nieuwpoort onzorgvuldig gebeurd zou zijn, gezien het belang van dat statuut voor die nieuwe poorters met het oog op de deelname aan activiteiten ter zee. Een overstapje naar Oostende lijkt niet evident omdat Veurne met die havenstad nauwelijks officiële contacten had en er geen hanze tussen beiden bekend is, zoals er voor Nieuwpoort wel was (zie verder). Dit betekent dat de nieuwe poorters-keurbroeders van Veurne allicht in de kasselrij zelf actief werden, en dat betekent dan weer dat ze van de stranden van Adinkerke (De Panne), Koksijde of Oostduinkerke uitgezeild moeten zijn.

Praktische organisatie

²⁹ Minderjarige kinderen, die met een ouder poorter-keurbroeder werden, worden hier niet apart verrekend.

Hoe dit alles concreet in zijn werk ging, is niet altijd duidelijk. Het moet in scheepvaartmiddelen alvast erg snel bekend geworden zijn, dat Nieuwpoort en Oostende als neutrale havens voor allerlei naties erg bruikbaar waren. Zo wezen we al op de procuratie vanuit Bordeaux aan notarissen van Veurne, die met naam in de akte genoemd werden. Al is het bij ontstentenis van die procuratiebrieven zelf niet mogelijk vast te stellen of die namen al in de Franse wijnstad opgeschreven werden, dan wel open gelaten waren om door de kandidaat-poorters-keurbroeders ter plaatse ingevuld te worden...

Het is ook de vraag hoe die would-be poorters-keurbroeders zich verstaanbaar wisten te maken. Bij Joannes Dowe, fs. Joannes en geboren in Margate in Engeland, die vanuit Veurne op 20 oktober 1780 poorter van Nieuwpoort [223] werd, wordt expliciet gesteld dat hij de Vlaamse taal niet machtig was en dus voor zijn poorterseed in de havenstad een beroep moest doen op een *interpret*. Allicht was dit bij een groot deel van de andere nieuwe poorters evenzeer het geval, maar liet men die bepaling soms achterwege onder de invloed van de grote aanwas poorters.

Ook in Veurne bleken zich regelmatig taalproblemen voor te doen. Daarbij lijkt het er op dat de magistraten, in die periode vooral de schepenen-keurheren de Moucheron en Dubois met hun klerken, zelf het Frans machtig waren, zodat zij aan wie het Vlaams niet machtig was, de inpoortering konden vertalen, wat dan expliciet in het poortersregister vermeld wordt. Op 27 juni 1780 werd de akte zelfs mondeling in het Frans vertaald voor een Ier (sic). Maar voor Engelstaligen werd meestal een beroep gedaan op enkele private burgers, die het Engels machtig waren. Zo werden op 16 maart 1781 twee akten uitgelegd aan Engelsen door ene Julianus Levicius van Haverbeke, die in Veurne woonde, en later traden nog andere gelegenheidstolken op. De akten zelf werden steeds in het Nederlands in het register ingeschreven. In de periode die ons aanbelangt, werd hiervan maar één keer afgeweken, met name op 24 november 1778, toen sieur Jean François Hubert, fs. Joseph, *negociant à Dunkerque et natif de Oije, chatelenie de Calais*, het poorter-keurbroederschap aangenomen had.

Het is hierbij opvallend dat sommige Duinkerkenaars het Vlaams wél, en andere blijkbaar niet begrepen. Zo werd de inpoorteringsakte ter plaatse (niet in het register) vertaald op 20 en 21 december 1781 voor Nicolas Dicsorn fs. Joseph, die van³⁰ Duinkerke was, en voor Felix Houssois, fs. Joannes, geboortig van Duinkerke, omdat hij *van de vlaemsche onkundigh* was.

Hoewel een groot deel van de internationale gegadigden allicht protestant geweest moet zijn, lijkt dit niet voor problemen gezorgd te hebben³¹. Toch ging de Veurnse magistraat er net in deze periode toe over om in de inpoorteringsakte een bepaling op te nemen, dat de nieuwe poorter rooms-katholiek was. Het allereerste geval betrof nochtans iemand uit de stad en kasselrij zelf, Charles Lemoine fs. Niclaus, geboortig van Roesbrugge, die ingeschreven werd op 16 december 1779. Werden niet-katholieken geweigerd als poorter-keurbroeder van Veurne? We hebben er geen indicaties voor en het grote aantal lieden uit [224] gebieden met een belangrijke protestantse bevolking lijkt dit te logenstraffen. Maar misschien was het voor hen dat in akten ook een bepaling opgenomen werd dat men aanvaard werd *naer dat ons te vooren was gebleken van het leven ende ghedrag vanden comparant* (citaat uit juni 1781). Het is mogelijk dat dit vereist was voor de toegang tot Nieuwpoort. Het gehomologeerde

³⁰ Verbeterd boven een doorstreepte aanzet voor *geboortigh*.

³¹ Vgl. met J. VAN ACKER, 'Trouwen in het barrièregarnizoen van Veurne omstreeks 1775', in: *Biekorf*, 110 (2010), p. 290-309.

gewoonterecht bepaalde immers dat kandidaat-poorters er *brieven van ghetuyghenisse (...)* *nopende haren handel oft wandel*, moesten bezorgen³².

De administraties van Veurne en Nieuwpoort hadden het wellicht wat moeilijk om het plotse hoge aantal inschrijvingen (en eventueel ook uitschrijvingen) aan te kunnen. Vandaar dat diverse kandidaten soms samen in één registerakte gestopt werden, al kreeg elk nadien zijn eigen inpoorteringsakte. Dat dit gebeurde op aangeven van de administratie zelf, lijkt aangegeven door de soms zeer diverse herkomst van de gegadigden. Zo werden op 23 april 1782 twee Ieren, een Schot en een Bordelees samen ingepoorterd. De hoogste aantallen gezamenlijke inpoorteringen die we aantreffen, betroffen zeven lui op 19 juni 1781 en exact een jaar later zelfs acht in één akte. Wat niet belette dat er diezelfde dag nog inpoorteringsakten voor anderen opgesteld werden. Soms lijkt het evenwel te gaan om een gezelschap dat zich samen ter griffie aanbod. Zo werden op 12 februari 1781 in een gezamenlijke akte Guillaume Boone, Melchior Naessen en Francois Mundelaer, die alle drie in Roozendaal (Frankrijk) geboren waren, ingepoorterd, en nog diezelfde dag werd voor dit trio opnieuw een gezamenlijke ontpoorteringsakte opgesteld, toen zij alweer ontslagen werden voor Nieuwpoort.

Ook op bestuurlijk niveau werden maatregelen genomen. In Veurne nam de schepbank op 6 april 1781 een 'politieke ordonnantie' aan op het aanvaarden van poorters-keurbroeders. Gelet op het hoge aantal *vremde personen*, die zich aanboden voor het statuut, besliste de wet alleen nog in te gaan op verzoeken bij rekwist, waarop dan de beslissing zou vallen. De procedure werd dus verschriftelijkt. Inwoners van de stad en kasselrij evenwel, die wensten het volwaardig statuut te verwerven, mochten zich gewoon verder ter griffie van de Kamer aanbieden en ondergingen dus een eenvoudiger procedure³³.

Maar er is meer. Het lijkt er op dat de Veurnse registers van poorters-keurbroeders een aantal tekorten vertonen. Zo zijn sommige Veurnse inschrijvingen [225] blijkbaar onvolledig, allicht omdat het nauwelijks belang had door de prompte uitschrijvingen. In dit geval verkeert Hendrik George, fs. Willem en geboren in Londen, in Veurne geregistreerd en uitgeschreven op 14 februari 1781, om diezelfde dag in Nieuwpoort als poorter aanvaard te worden. In die laatste stad werd evenwel aangevuld dat hij er aanvaard werd met zijn vrouw en kinderen. Er is evenwel meer. De Veurnse registers blijken zelfs een aantal kortstondige poorters-keurbroeders helemaal niet opgetekend te hebben. Diverse nieuwe poorters van Nieuwpoort, met een vreemde herkomst maar ingeschreven vanuit het poorters-keurbroederschap van Veurne, konden we immers niet in de door J. Cailliau gepubliceerde lijsten van die poorters-keurbroeders terugvinden. Zo werd Thomas Philippe Boucquel, fs. Pieter, geboortig van Duinkerke, op 24 september 1781 poorter van Nieuwpoort en vervreemde hij hiertoe van Veurne, maar zijn inschrijving als poorter-keurbroeder van die overheid werd niet aangetroffen. Ook de pas vermelde Joannes Dowe lijkt in de Veurnse lijsten niet voor te komen, en zo zijn er nog wat. Maar uiteraard is het ook mogelijk dat ze door afstamming poorter-keurbroeder waren en dus niet ingeschreven moesten worden³⁴, of dat we ze gewoon niet kunnen identificeren, omdat hun familienaam door de Veurnse of Nieuwpoortse klerk misschien op een andere manier verhaspeld werd. Zo werd de vader van Antoine Gilman uit Londen in Veurne als James, en in Nieuwpoort als Joannes opgetekend (31 maart 1781). Als iets soortgelijks zich voordeed met de familienamen...

³² L. GILLIODTS-VAN SEVEREN (ed.), *Coûtumes... Nieuport*, p. 42: rubr. II, art. 1.

³³ VEURNE, STADSARCHIEF, *Oud Archief*, nr. 346, f. 130v; gepubliceerd (zonder bronverwijzing) in J. CAILLIAU (ed.), *Poortersboek* (Inleiding).

³⁴ Vgl. met de vraag inzake poorterschap in: *Biekorf*, 109 (2009), p. 247 (vooralnog onbeantwoord).

Administratieve onvolledigheid blijkt ongetwijfeld ook uit het aantal poorters-keurbroeders, die volgens de registers van Veurne aldaar uitgeschreven werden en die we in de volgende tabel geven. Met maximaal 13 uitschrijvingen per maand (mei 1781 en april 1782) is het aantal officiële vervreemdingen van Veurne duidelijk onderschat. Hoewel de jaarlijkse aantallen globaal de evolutie van de inschrijvingen volgen, is het duidelijk dat zij slechts een fractie kunnen zijn van het reële aantal poorters-keurbroeders, die slechts kortstondig het Veurnse statuut genoten. Anders zou het saldo op een enorme toevloed van permanente poorters-keurbroeders wijzen, die verder geen merkbare impact op de Veurnse samenleving gehad heeft.

[226]

1777	5
1778	11
1779	16
1780	23
1781	61
1782	42
1783	21

Uiteraard betekent het stilzwijgen in de Veurnse registers inzake lieden die we in Nieuwpoort zien verschijnen, niet zonder meer dat die defectueus zijn. Sommige poorters van vreemde herkomst namen immers rechtstreeks het poorterschap van Nieuwpoort aan, zonder een beroep te doen op het tussenstapje van Veurne. In dit geval verkeerden bij voorbeeld de broers Eduard en Johannes Dokerdy, zonen van Eduard en geboren te Horni in Ierland, die op 30 april 1782 poorter van Nieuwpoort werden. Bij die gelegenheid werd niet genoteerd dat ze uit Veurne kwamen, en in de Veurnse lijsten vinden we ze inderdaad niet weer. Er waren dus uiteraard wel degelijk ook nieuwe poorters van Nieuwpoort die rechtstreeks het poorterschap aanvroegen en bekwamen.

De hanze

Waarom vonden dan toch behoorlijk wat lieden het wenselijk om eerst poorter-keurbroeder van Veurne te worden in de plaats van rechtstreeks poorter van Nieuwpoort? Het antwoord ligt ongetwijfeld in de *hanze*, die Veurne en Nieuwpoort gesloten hadden.

H. Callewier wees in een recent artikel op het belang van de hanzen die diverse overheden met elkaar afsloten en waarbij de ingezetenen wederzijds op een gelijk niveau behandeld werden. Onder meer inzake de betaling van issue, een uittredingsrecht van 10 % op de bezittingen, maakte dit een significant verschil. Het is zonder meer duidelijk dat deze werkwijze diverse overheden aan elkaar verbond en omwille van de duidelijke voordelen voor de eigen ingezetenen zelfs kon leiden tot een keten van hanzen³⁵.

³⁵ H. CALLEWIER, 'Vervreemding en ontpoortering: de issue als bron voor het onderzoek naar stedelijke emigratie in het graafschap Vlaanderen vóór 1500', in: *Handelingen van het genootschap voor geschiedenis*, 145 (2008), p. 87-106.

[227] Tussen Nieuwpoort en Veurne bestond inderdaad een hanze³⁶. De stad Nieuwpoort, die territoriaal uit de kasselrij Veurne gesproten was maar natuurlijk een zelfstandige stad geworden was, sloot meermaals een aantal akkoorden over deze kwesties met de kasselrij: in 1297, 1350 en 1413 werden dergelijke hanzen afgesloten of bevestigd. Ook de stad Veurne had met Nieuwpoort in de vroege 16de eeuw een overeenkomst gesloten, waarbij de behandeling van de sterfhuizen van hun respectieve poorters opgenomen was. Toen de stad en de kasselrij Veurne zouden fusioneren, was het aanpassen van de hanzen in 1585 één van de voorafgaande aandachtspunten. In 1613, op de vooravond van de homologatie van het gewoonterecht van de beide overheden, sloten de stad en kasselrij Veurne en de stad Nieuwpoort een nieuw akkoord. Vandaar dat de gepubliceerde kostuimen van Nieuwpoort expliciet verwijzen naar de hanze met Veurne (en verder alleen met Ieper). Die van Veurne verwijzen slechts in algemene bewoordingen naar de toepassing van bepaalde regels bij hanzen.

Het ligt voor de hand dat het overstapje Veurne - Nieuwpoort te maken moet hebben met de gunstige overgangsmaatregelen inzake vervreemding en issuwe, die uit de onderlinge hanze voortsproten. Blijkbaar was het poorterschap van Nieuwpoort niet zo gemakkelijk te bekomen; er werden althans een aantal voorwaarden of verplichtingen aan gekoppeld. Maar wie dit solliciteerde als poorter-keurbroeder van Veurne, kon door die hanze in Nieuwpoort niet zomaar geweigerd worden. De kandidaat-poorters van Nieuwpoort maakten dus gebruik – of misschien eerder misbruik – van het feit dat de hanze tussen Veurne en Nieuwpoort de overstap gemakkelijk of goedkoop maakte.

In dit verband dient er op gewezen dat Nieuwpoort in 1750 ook een hanze met Oostende gesloten had. Dit maakt dat de ketting misschien nog een schakel verder ging. Een voorbeeld hiervan is de reeds genoemde Gunder Arlhander, die in januari 1781 via Veurne naar Nieuwpoort getrokken was, en anderhalve maand later volgens de *Gazette van Gend* vanuit Oostende uitvoer naar Bordeaux als kapitein van een schip met de veelzeggende naam "De aangroeyinge van negoce tot Oostende"³⁷. Er zou dus eigenlijk nagegaan moeten worden of [228] diverse vreemdelingen, die poorter-keurbroeder van Veurne en dan poorter van Nieuwpoort werden, nog verder gingen en misschien vanuit dit statuut dan weer goedkoop en gemakkelijk het poorterschap van Oostende wisten te verwerven. Want vooral de handelaars zouden - zoals aangehaald - niet in de IJzerstad, maar in Oostende terecht gekomen zijn.

Uit het voorgaande volgt meteen dat het in het algemeen stukken eenvoudiger geweest moet zijn om poorter-keurbroeder van Veurne te worden, dan poorter van Nieuwpoort. Tussen bij voorbeeld Duinkerke en Veurne bestond er immers geen hanze, net zomin als met de vele andere regio's, waaruit de kandidaten stamden. En toch moet de omweg langs Veurne om voor die kandidaat-poorters de inspanning geloond hebben.

Is dit na te gaan? Over de faciliteiten en de werkwijze om door de beide overheden aanvaard te worden, hadden we het hoger al. Op het eerste gezicht blijkt hier geen groot verschil in de werkwijze aangetoond te kunnen worden. Wel bleek duidelijk dat de Nieuwpoortse magistraat

³⁶ De teksten worden aangewezen in L. GILLIODTS-VAN SEVEREN (ed.), *Coûtumes ... Nieuport*, en ID. (ed.), *Coûtumes ... Furnes*, dl. 3 (hanzen en akkoorden) en dl. 2 (gehomologeerde kostuimen, incl. voorontwerpen),

³⁷ *Gazette van Gend* d.d. 26 februari 1781; zie ook *Ibidem* d.d. 18 juni 1781: Arlhander werkte onder De Vinck en Compagnie: wie voor eind juni lading wilde verschepen naar La Coruña kon dit afspreken met De Vinck. Met dank aan P. De Baets voor deze vriendelijke mededeling.

al in de 17de eeuw een aantal verplichtingen aan het poortersstatuut gekoppeld had, die wellicht niet afgedwongen konden worden voor wie als poorter-keurbroeder van Veurne zijn opwachting maakte. Daarnaast lijkt het mogelijk dat er ook financiële verschillen waren, zodat de kosten voor de twee opeenvolgende inpoorteringen - in Veurne en van daaruit naar Nieuwpoort - opwogen tegen de kosten voor de rechtstreekse inpoortering uit de vreemde in Nieuwpoort.

Financiële gevolgen

Voor het bekomen van het poorterschap moest doorgaans wat betaald worden - tenzij omwille van bepaalde redenen *gracie* verleend werd tot een volledige of gedeeltelijke kwijtschelding. De toevloed aan poorters moet dus ook tot een gelijkaardige explosie van de geïnde poortersgelden geleid hebben, zowel in Veurne als in Nieuwpoort, en had misschien ook op andere manieren een financiële impact.

Het is merkwaardig, maar in de stadsrekeningen van Nieuwpoort worden de poortersgelden niet opgenomen³⁸. Dat was trouwens niet anders in de late **[229]** middeleeuwen³⁹. Daarmee ontbreekt een belangrijke financiële bron: al kan de opbrengst van de poortersgelden wel geschat worden op basis van de aantallen nieuwe poorters, dan is het toch niet duidelijk wat er mee aangevangen werd. Allicht werden die meeropbrengsten net aangewend om de ongetwijfeld ook hogere administratieve kosten te dekken, zodat de havenstad er eigenlijk geen directe inkomsten aan over hield.

In de stadsrekeningen is het tweede hoofdstuk ontvangsten voorbehouden voor inkomsten uit issuwe en vergoedingen voor het uitoefenen van poortersnering zonder poorter te zijn (overeenkomstig rubr. 2, art. 3 van de gehomologeerde kostuimen). De - overigens lage - inkomsten in dit hoofdstuk, die ook maar enkele posten bevat, variëren van 0 fl. (1780-1781) tot 137 fl. (1781-1782), maar kunnen in het geheel niet gelieerd zijn aan de toevloed van nieuwe poorters.

De hoofdstukken 4 (verpachte officies), 5 (stadsaccijnzen en drankrechten) en 6 (tollen en inkomrechten) uit de stadsinkomsten lijken op het eerste zicht een verhoging te kennen, die indirecte gevolgen van de hogere aantallen poorters, en dus in principe inwoners die mee consumeerden, kunnen reflecteren. Bij de officies en de accijnzen en drankrechten gaat het daarenboven om verpachtingen, zodat uit die stijging van de inkomsten een toenemende interesse kan blijken van tijdgenoten die hierop inspeelden. Bij de drie rubrieken stellen we inderdaad een stijging vast vanaf het rekenjaar 1778-1779, dat we hier als referentie gebruiken. De opbrengsten uit de officies bereikten hun hoogste peil in 1781-1782, met bijna 40 % meer opbrengsten tot zo'n 1161 fl. De accijnzen en drankrechten brachten in 1782-1783 zelfs ruim twee derden méér op dan in het referentiejaar: bijna 18500 fl., of zo goed als 70 % van alle inkomsten. En ook de diverse tollens en inkomrechten haalden met een 2930 fl. hun hoogste resultaat in 1782-1783, een toename met ruim één derde. Daarna vallen de ontvangsten telkens wat terug en daarmee lijken voor de stadskas enkele positieve financiële gevolgen van die toevloed aan Nieuwpoortse poorters in de jaren 1780-1783 merkbaar te zijn. Maar die interpretatie dient nader onderzocht te worden, want enkele jaren later, in 1785-

³⁸ Wij controleerden hiertoe de stadsrekeningen van 1778-1779 tot en met 1785-1786, die steeds liepen van 1 mei tot 30 april: zie BRUGGE, Rijksarchief, *Oud Stadsarchief Nieuwpoort*, nrs. 3861-3869.

³⁹ Zie de vraag inzake de poortersgelden in: *Biekorf*, 108 (2008), p. 143 (vooralsnog onbeantwoord).

1786, werden voor de officies en de tollën en inkomstrechten nog beduidend hogere inkomsten opgetekend. Zo zorgde de uitzonderlijke opbrengst van de verpachting van brandhout bij die laatste reeks inkomsten al voor een nieuw hoogtepunt (84 % méér inkomsten t.o.v. 1778-1779).

[230] Bij de uitgaven zijn de cijfers nog moeilijker te interpreteren. Grote delen van de stadsmiddelen werden aangewend voor de vergoedingen voor de magistraten en het personeel, de rentelast en militaire logementen, en die fluctueren weinig voor de jaren die ons hier aanbelangen. De reiskosten en de uitgaven voor de justitie zijn meer aan schommelingen onderhevig, maar houden ook geen verband met de toegenomen poorters. De justitiekosten kennen alleen een hoog saldo in 1780-1781 (en deels nog het jaar later), wegens de detentie van een vijftal lieden, die hiermee niets te maken hadden. En de reiskosten swingden vooral de pan uit in 1781-1782, toen een heel gezelschap de stad ging vertegenwoordigen in Brussel bij de komst van de nieuwe landvoogdes.

Belangrijke hoofdstukken uitgaven betreffen nog de vergoedingen voor arbeid en levering van materiaal voor allerlei openbare werken, en de “extraordinaire” uitgaven, die flinke happen uit de stadsfinanciën namen. De heropbouw van de Griffie en zware werken aan de kaai verstoren overigens zowel bij de inkomsten als bij de uitgaven nog het financieel plaatje. Bij de inkomsten worden een lening door de ontvanger-generaal van Vlaanderen in 1779-1780 en het kapitaal van een rente voor de Griffie in 1783-1784 geboekt, en daar staan dan op zekere tijdstippen natuurlijk weer uitgaven tegenover. Zo werd die lening voor het verlengen en herstellen van de kaai in 1778 (vorst) en 1779 (Raad van Financiën) toegestaan, *tot dat de stad door meerder populatie ende grooter commercie in staet sal sijn, van de selve somme te remburseeren*⁴⁰. En inderdaad werd in 1782-1783 een bedrag van 5000 fl. terugbetaald, maar dan voor een eerdere lening voor de kaai, die nog van 1771-1772 dateerde. Verdere terugbetaling volgde dan vanaf 1785-1786.

Ook voor Veurne valt het niet mee de financiële impact van die poorterstoevloed na te gaan. Hoewel de stad en de kasselrij al in 1586 versmolten waren, bleef de overheid twee aparte rekeningen hanteren. De stadsrekeningen⁴¹, die in de middeleeuwen nog de poortersinkomsten op naam bevatten⁴², blijven hier evenwel volledig stom. Maar ook in de kasselrijrekeningen⁴³ zijn geen rechtstreekse inkomsten uit poortersgelden terug te vinden. En door de al bij al dan toch beperkte bevolkingstoename ten opzichte van heel de bevolking **[231]** van de stad en kasselrij⁴⁴ zien we nauwelijks fluctuaties in afgeleide rubrieken. De imposten op bier en wijn bij voorbeeld (het 4de hoofdstuk) kenden in die periode zelfs een langzame achteruitgang en wijzen dus zeker niet op toegenomen verbruiksinkomsten. Alleen het 6de hoofdstuk, dat de issuwen bevat, lijkt in de rekeningen 1782-83 en 1783-84 erg hoog te liggen (tot boven de 9000 £ par.), maar ook in 1778-79 was al eens bijna dit bedrag bereikt. En eigenlijk geeft dit een vertekend beeld van de realiteit. Zo bevat de rubriek ook o.m.

⁴⁰ BRUGGE, Rijksarchief, *Oud Stadsarchief Nieuwpoort*, nr. 3863, f. 13v.

⁴¹ VEURNE, Stadsarchief, *Oud Archief, Stadsrekeningen*, nrs. 265-269; BRUSSEL, Algemeen Rijksarchief, *Rekenkamers*, nrs. 34846-34850.

⁴² Waardoor J. Cailliau ze spijt een gebrek aan poortersregisters zelf toch kon verwerken: zie J. CAILLIAU (ed.), *Poortersboek*.

⁴³ BRUGGE, Rijksarchief, *Kasselrijrekeningen Veurne*, nrs. 239-246.

⁴⁴ D. Dalle raamde het bevolkingsaantal van de kasselrij ca. 1780 op ca. 28600 inwoners; de stad in 1794 op ca. 2243 inwoners (D. DALLE, *De bevolking van Veurne-Ambacht in de 17de en de 18de eeuw*, Brussel, 1963, p. 191 en 227). Hij lijkt geen melding te maken van de korte aanwas met deze tijdelijke poorters, die er natuurlijk ook zo goed als niet echt verbleven.

bastaardrechten en een reeks kleinere pachten, verhefrechten en een soms aanzienlijk deel ontvangsten vanwege de ontvanger-generaal van Geretrocedeerd West-Vlaanderen. En de eigenlijk issuwen, de inkomsten uit vervreemdingen, werden dan weer door een aparte ontvanger bijgehouden en niet systematisch elk jaar verrekend. In de kasselrijrekening over 1783-84 werden zo de issuwen opgenomen voor de periode oktober 1782 tot mei 1784. Het is dus erg moeilijk vergelijken.

Ook de uitgaven leveren geen inlichtingen inzake de nieuwe poorters-keurbroeders op. Merkwaardig is dat - zoals in Nieuwpoort - ook inzake de uitgaven voor de justitie nog het meest variatie blijkt. Doordat de cipier een vaste wedde ontving, blijkt alleen uit de voedselkosten dat hij in 1782-83 wel erg veel huisvesting geboden moet hebben. Maar het is in het geheel niet duidelijk of er hier enige relatie is met de vreemdelingen die kortstondig in de Boetestad neerstreken.

Het financieel effect van de toevloed aan poorters in Nieuwpoort lijkt dus wel enigszins traceerbaar, maar het was al bij al beperkt en zeker bijzonder tijdelijk. In Veurne hadden de nieuwe poorters geen of zo goed als geen geldelijke impact. Al blijft het in de beide gevallen natuurlijk wel de vraag wat er met de toch sterk toegenomen poortersgelden in die periode gebeurd is...

Besluit

Nieuwpoort en Veurne kenden - net zoals Oostende - dus inderdaad een zeer sterke aangroei van poorters tijdens de Amerikaanse Vrijheidsoorlog, voor een deel Fransen, c.q. Duinkerkenaars, maar zeker niet alleen mensen van [232] die regio. Voor Veurne gold dit heel vaak inwijkelingen die zo goed als meteen weer vertrokken naar o.m. Nieuwpoort om er daar een nering in verband met de visserij uit te oefenen. Allicht bleven er ook mensen in de kasselrij zelf, maar daarover zijn er geen inlichtingen. Voor de anderen bood de Hanze tussen Veurne en Nieuwpoort de kans om goedkoop poorter van de vrije havenstad te worden. Vooral vanuit Nieuwpoort en Oostende konden zij immers onder een neutrale vlag verder hun maritieme activiteiten beoefenen.

Onmiddellijk na de het beëindigen van de oorlog keerde het gros van die nieuwe poorters evenwel naar hun herkomst terug. Hun impact op de beide steden blijkt dan ook bijzonder beperkt geweest te zijn, en was zeker niet blijvend.

J. Van Acker en J. Stekelorum

verschenen in *Biekorf*, 111 (2011), p. 228-247.